

ніх своїх уявлень він відкинув, власне з романтично-ідеологічних ілюзій національного ідеалу. Я не ставив собі метою тоді уявити політичне обличчя СУЛИМИ до РадВлади. Оповідання СУЛИМИ про розстріл ХОРУНЖОГО залишило у мене вражіння чогось непевного і після того оповідання я вирішив як найскорше виїхати від СУЛИМИ. І при першій же нагоді я виїхав разом з братом. Пригадується, що при від'їзді мойому він просив мою адресу. Черев вражіння від оповідання про ХОРУНЖОГО мені не хотілось, взагалі, щоб СУЛИМА писав мені і я сказав, що лучче мені не писати. Не пригадую, щоб я йому дав іншу адресу.

В. Чехівський

ДОПИТАВ: ДЖАВАХОВ

*ГДА СБ України, ф. 6, спр. № 67098-ФП, т. 45, арк. 118–127 зв.
Оригінал. Рукопис олівцем.*

№ 131

Протокол допиту Володимира Чехівського від 12 вересня 1929 р.

1929 року, 12 вересня, я, нижчепідписаний, показав:

1. У мене листування закордонне було так: Я писав рідним братам Андрію та Олексію і сестрі Зінаїді. Олексій — баритон-соліст капели Кошиця, Зінаїда — альт капели. Андрій до хору прилучився пізніше. Зараз всі вони в Парижі. Андрій — службовець в дачному санаторію, Олекса — шофер в Парижі, Зінаїда — робітниця в кравецькій майстерні. Виїхали вони з України разом з капелою Кошиця, а Андрій з італійською місією УНР. Після розпуску капели зістались без коштів і не могли повернутися, хоч і пробували. Зінаїда вийшла заміж вже закордоном за КУРЧИНСЬКОГО. Писав я також ШЕМЕТУ Сергію в Берлін 1923 р., з такого приводу: проф. ЯНОВСЬКИЙ приписав дочці моїй хорій (гострий ендокардит) вливання трипофлявіну¹. Цей трипофлявін можна було дістати лише в Берліні. Довідався від ШЕМЕТА Володимира, що живе в Києві, адресу його брата і послав йому листа. Той відповів. Писав я також ТЕОДОРОВИЧУ Ів[ану], архієп[скопу] Американському в справі особливого пластиря для хорої сестри, що не володіє ногами вже 7 років. Разом писав й про церковні справи новини. Від нього одержав відповідь і рекомендація якогось професора-американця, що мав приїхати до Києва. Професора того у мене не було. ТЕОДОРОВИЧ рекомендував його, щоб я розповів йому про церковно-громадські вияви в україн[ській] авток[ефальній] церкві. Писав мені євангелик професор, що був у Києві 1926 р. з Америки,

¹ Так в тексті.

що був і в ВПЦР і просив мене прийняти участь в перекладі виправляти біблії українською мовою для видання всесвіт[нього] біблійного товариства. Писав він в справі перекладу. Довідавшись з листа арх. Івана ТЕОДОРОВИЧА на ім'я ВПЦР чи мітрополіта, що той професор, повернувшись до Америки, дає неправдиві інформації про мій нахил стати євангеликом, я йому не відповідав зовсім. Фамилій обох професорів не пригадую зараз. Писав мені в листах на ім'я мітрополіта чи ВПЦР і ШЕЛУХІН С. з Праги. Я йому не відповідав, бо його звертання було побіжне, між іншим. Прислав свої брошюрки з Варшави Ів. ОГІЄНКО. Пригадую, одна мала назву приблизно про принципи перекладу з славянської мови, а друга про Солунських братів Кирила та Методія. З своєї ініціативи прислала свої журнали редакція журналу «Віра та наука» з Буковини (Здається з Черновець). Я 17–VII, в день арешту заготовив листа, щоб послати ТЕМНИЦЬКОМУ Володимирі у Львів. Брат ТЕМНИЦЬКОГО Омелян і дружина ТЕМНИЦЬКОГО Ростислава БЛИНСЬКА жили у мене в Одесі в 1917 і 1918 р. Володя ТЕМНИЦЬКИЙ в 1919 р. був у Вінниці і Кам'янці і я з ним познайомився. Після 1919 р. я не чув про нього і лише з бібліографії «України» журналу ДВУ, довідався, що ТЕМНИЦЬКИЙ написав статтю у львів[ський] журнал. Я хотів відновити стосунки і написав лист.

2. В моєму блокноті занотовано доповідь проф. МУЗИЧЕНКА в Київ[ському] Ін[ституті] Н[ародної] Осв[іти] на відкритому для всіх засіданні дослідної катедри педагогіки. Доповідь була відчитом з наукової подорожі професора по вищих школах Германії.

3. На додаток до показання від 10–IX про мої стосунки з Харківською групою ДОЛЕНКА подаю. З розмови в Харкові 1925–[192]6 рр. в ЛИЗАНІВ-СЬКИМ, що працює в правлінні «Руху», я довідався, що ДОЛЕНКО, ЩЕРБА-НЕНКО, ЛЕЩЕНКО виступали на виборах правління «Руху», організовано використовуючи свої церковні зв'язки. Організовані виступи в церковному житті, в кооперації, шукання зв'язків з Київським громадянством, що виявляв ДОЛЕНКО, — все це давало мені уявлення, що Харківська група ДОЛЕНКА організується. Я припускав існування організації ще до арешту її, але не знав, чи дійсно є вона, не знав її складу, ні програму, ні стану організованості. Лише пізніше довідався, як я то подав в попередньому показанні, про існування організації, як такої. Чув я від С. ЄФРЕМОВА, коли — не пригадую, про те, що група, не організація, се б то ДОЛЕНКО і його зв'язки¹ шукають зв'язків з Київським громадянством. Чим кінчились ці шукання, я не знаю і в якій формі вона провадилась, також не уявляю.

4. На початку допитів я не міг згадати про Комітет увічнення пам'яті Петлюри. Це сталося через те, що в моїй уяві факт дійсності, що привів до

¹ Так в тексті.

Комітету, асоціювався не з пам'ятю Петлюри, а з потребою зібрати матеріали, що освітлюють добу 1919–[19]20 рр. на Україні з боку національних взаємовідносин. Через те запитання про Комітет «вшанування», а потім увічнення пам'яті Петлюри не викликало в моїй пам'яті факта, що мав місце 1926 р. Тепер після допоміжних питань на допиті 10–IX я пригадав такий факт: С. Єфремов у себе під час іменин 1926 р. в присутності В. ДУРДУКІВСЬКОГО мені здається, Л. СТАРИЦЬКОЇ-ЧЕРНЯХІВСЬКОЇ і ще когось, не пригадую, читав з Л[ітературно]-Н[аукового] Вісника про збирання за кордоном серед еміграції історичних документів в зв'язку з убивством Петлюри. Коли він кончив, я висловив думку, що багато матеріалів за 1919–[19]20 рр. пропало, і що зібрані за кордоном матеріали і єдною стороною процесу і другою неповні, що варто тут на Україні зібрати матеріали, щоб повно і об'єктивно висвітлити добу 1917–[19]20 рр. на Україні з боку національних взаємин і з боку обвинувачень уряду Петлюри в погромах. Присутні погоджувалися з моєю думкою. Хто ж назвав наше погодження збирати історичні матеріали і документи Комітетом увічнення пам'яті Петлюри цієї ініціативи я не пригадую. Знаю тільки, що я не давав такої пропозиції, що назва ця ще тоді мене засмучувала своїм персональним характером. В зв'язку з пригадуванням встають у мене в пам'яті оці де-які окремі [мо]менти. А про погодження збирати гроші на Комітет не пригадую. Сам я не збирав і нікому не давав грошей на цей предмет. Після тої розмови про збирання документів, про цю справу більш ні з ким не говорив і нічого для її здійснення не робив, віддавши її забуттю.

Згадавши цей факт і переглядаючи це своє погодження щодо Комітету увічнення пам'яті Петлюри, відчуваю всю ганьбу свого компромісу. Не тільки не шаную я діяльності Петлюри, а вважаю її злочинну в справі соціального й національного визволення України, а разом з тим погоджувався з Комітетом увічнення пам'яті Петлюри, *входячи до складу його разом з згаданими особами*¹, хоч мав я на увазі збирання документів і про це і говорив, але не мав твердості відкинути назву. Особа Петлюри не викликала в мені пошани, не його реабілітувати я хотів, бо він своєю орієнтацією на антантовські буржуазні уряди спричинився і до загострення національної боротьби і до погромів; я хотів освітлити революційний в істоті визвольний український рух і визволити його від очернення, що йшло через змішування діяльності Петлюри з цілим визвольним рухом. Своїм компромісом з назвою я ставав на підтримку в останньому підсумку тієї течії, що йшла шляхом угоди з буржуазією, що з нею весь час я був в боротьбі. Тільки атрофія інтересу уваги до громадського життя та байдужість до оточення привела мене до Комітету увічнення пам'яті Петлюри, до справи чужої мені, непотрібної, нікчемної, шкідливої для творчого розвитку громадського життя. В моїй дійсності цей

¹ Це речення дописано від руки над рядком.

замір увічнювати пам'ять Петлюри не переходив до виконання і за ці три роки, що пройшли від того заміру, я, віддавши його забуттю нічого не робив для його виконання.

5. а) В справі моїх інформацій про церковне життя повинен сказати, що у всіх знайомих, де б я не був, і при зустрічах в трамваї, вагоні і на улиці, підчас тих чи інших видатніших церковних подій, мене питають про церковні діла й я даю інформації. Так було і з родиною ЄФРЕМОВА-ДУРДУКІВСЬКОГО. Коли я захожу, оповідаю про церковні ті чи інші справи. Так було і після собору 1927 року, коли мітроп. В. ЛІПКІВСЬКОГО було звільнено, а на його місце обрано мітроп. М. БОРЕЦЬКОГО. Зайшовши до ДУРДУКІВСЬКИХ, я застав там кількох людей, крім родини ДУРДУКІВСЬКОГО — ЄФРЕМОВА, ще М. ЗАГІРНЮ, ще когось, але не пригадаю, власне, кого. Мене питали, чому така зміна. Я й оповів історію Собору, як було. Ніяких дебатів або ухвал, або приймання чи неприймання не було. Раніш я не пригадував цього факту, бо його ставили в питаннях до собору: мене питали, на якому засіданні обмірковувалась зміна мітрополітів. Мені уявлялось, що то до собору було і я не міг пригадати. Пригадавши ж присутність підчас інформації М. ЗАГІРНЬОЇ, я зразу ж пригадав, що це вже було після собору, бо М. ЗАГІРНЯ говорила, що вона чула богослужіння мітрополіта нового.

б) Після допоміжних питань на допиті ІХ–10 пригадую, що крім окремих розмов про панахиду по Ів[анові] Франкові і тихе поминання на ній С. Петлюри я повторив свою думку про тихе поминання Петлюри на панахиді по Ів[анові] Франкові і у ДУРДУКІВСЬКИХ в присутності С. ЄФРЕМОВА, В. ДУРДУКІВСЬКОГО і ПАВЛУШКА.

6. В справі виступу Л. СТАРИЦЬКОЇ-ЧЕРНЯХІВСЬКОЇ на іменинах у ДУРДУКІВСЬКИХ в січні 1929 р. даю показання. Л. СТАРИЦЬКА-ЧЕРНЯХІВСЬКА виголосила тост на пошану С. ЄФРЕМОВА і Аг[атангела] Кримського. Змістом своїм тост уявляв був протестом проти осуду, викривання, плямування, що виявило громадянство в різних установах, учених і шкільних організаціях на адресу ЄФРЕМОВА за його протирадянські ухили. Всупереч громадянському осуду Л. СТАРИЦЬКА-ЧЕРНЯХІВСЬКА в промові вшанувала «Єфремівщину», себто напрям діяльності ЄФРЕМОВА. В кінці тоста промовець (себто Л. СТАРИЦЬКА-ЧЕРНЯХІВСЬКА) сказала, що піднімає чарку за «таких ворогів радянської влади, як С. ЄФРЕМОВ та Аг[атангел] КРИМСЬКИЙ». В останньому виразі промовець брав в лапках слова «вороги», беручи їх з сумнівом з резолюцій осудів. Такий пригадується відтинок. Загальний тон тосту, настрої його був проти всього того протесту, що підняло радянське громадянство і Академія Наук проти виступів ЄФРЕМОВА неLOYЯЛЬНОГО характеру в закордонній пресі. Тост зробив гнітюче вражіння, що виявилось в паузі після тоста і в якомусь млявому прийманні тоста з боку вшанованих ним.

7. З початку допитів в характеристиці СВУ я виходив з того першого [мо]-менту, що я пригадав, іменно, а розмови про потребу обміну думок в питаннях громадського життя, а також і з моєї наперед взятої думки, що я мав діло з СВУ з старою течією культурницького громадянства. Через те початкова моя характеристика СВУ є неповною. Після того, як я пригадав ще й другі [мо]менти з наради СВУ, як доповнив показання своє пригаданими фактами, тепер доповнюю в істоті й характеристику напряму СВУ. На культурно-громадському ґрунті позначається політичний напрямок в СВУ до національно-політичного об'єднання. Мета цього напрямку — національно-політичне об'єднання. Усунення різниці партійної, як перешкода до єднання, і гуртування кожного в своєму оточенні. Ці положення й визначають національно-політичний характер СВУ.

8. Відповідаючи на запит в попередніх показаннях про політичну характеристику С. ЄФРЕМОВА, я назвав його лояльним взагалі, крім закордонних виступів в пресі. Моє суб'єктивне вражіння про лояльність С. ЄФРЕМОВА тепер, зробивши підсумки пізніше згаданих мною фактів, обмежую твердження, що лояльність С. ЄФРЕМОВА була недокінченою, перетиналась рядом порушень, про які я вже показував в попередніх показаннях.

9. Пригадую лише після допоміжних запитань, що ще в 1921 р. підчас розмови у С. ЄФРЕМОВА перед І всеукр[аїнським] церк[овним] собором, про що я вже показував, мені говорив здається, СТЕБНИЦЬКИЙ про існування брацтва української державности, ні про склад його, ні про програм тоді не говорилось. Після того роботи брацтва я не знаю, ні від кого не чув нічого.

Володимир Чехівський

Допитав:

[Джавахов]

*ГДА СБ України, ф. 6, спр. № 67098-ФП, т. 45, арк. 136–144.
Оригінал. Рукопис олівцем.*

№ 132

Протокол допиту Володимира Чехівського від 18 вересня 1929 р.

1929 року, 18 вересня, я, нижчепідписаний, показав.

Відповідаю на запитання, як я прийшов до СВУ. 1921 року, повернувшись з Харкова до Києва, я став до професорської роботи і вів її в напрямі пролетарської класової ідеології, цілком єднаючись замірами РадВлади. Це було здійсненням спільної праці моєї з керівною партією, з РадВладою я застав у Києві 1921 р. початок церковного визвольного руху. Як завжди релігій-